PLVTARCHI CHAERONEI DE VITANDA VSVRA LIBELLVS AVREVS, INTERPRETE BI- LIBALDO PIRCHIMERIO PATRITIO NVREN- BERGENSI AC CAE- SAREO CONSI- LIARIO.

BILIBALDVS PIRCHIMERIVS
Eruditiſſimo uiro Bernardo Adelmanio
Canonico Auguſtano. S. D.

Socratis eſt ſentẽtia, uir clariſſime, decere fi/
i lios, queadmodum in ſubſtantia relicta, ita
& in paterna ſuccedere amicitia. Eam ſepius
reuoluens, ac mecũ reputans, quo amore optimũ quon
dam genitorem meum proſequutus fueris, nõ poſſum
te quoq; non amare, obſeruare, longeq; uel precioſiſſi/
ma re aliqua hæreditaria, chariorẽ æſtimare. Igitur cũ
nuper tanquã uſurariæ prauitatis hoſtis acerrimus, effla
gitaſſes ut Plutarchi cõmentarium de uitanda uſura, ex
Græca i Latinã uerterẽ linguã, quãuis id mihi, tot alio/
qui curis degrauato, cum ob authoris facundiam, tum
ſententiarum grauitatem difficillimũ uideretur, malui
tamen parendo temeritatis crimen ſubire, quã negãdo
ingratitudinis uitio accuſari. Negotiũ itaq; aggreſſus,
eodem & quidẽ perpetuo ſpiritu abſolui, tametſi mihi
ipſi minus, at ſaltem deſiderio tuo ſatiſfeciſſe uidear.
Quis enim lympidum ac purum Græcæ eloquẽtiæ li/
quorem adeo feliciter in uas alterũ tranſfunderet, ut pri
ſtinam ſynceritatem retinere exiſtimaretur? Cæteꝝ quo
fato accidiſſe dicã, ut uno eodemq; tẽpore, tuo iuſſu,
fœneratorum fraudes coram doctis refricare, Senatus
uero Nurenbergenſis ampliſſimi mãdato, latronũ ſce/
lera apud optimũ Imperatorẽ accuſare cogerer? Atqui
uidete ne perſonã Herculis, & Cothurnos infanti apta/
ueritis, cum mihi res tam arduas demandaſtis ſeu, ut re/

ctius dicam, flagitia tractāda cōmiseritis, uix discernē-da, utrū illorū perniciosius, aut abhominabilius existat. Ille fraude & occulte nititur, hic ui & palam rem aggreditur, ille uolentes tantū subigit, hic & repugnātes prosternit, ille sanguinem exugit, hic post cruorem uitam quoq; adimit. Et o secula, o mores, ille ob usurariū emolumentum ignominia notatur. Hic uero propter furta, cædes, latrocinia, palā gloriatur, ac non solū execrādæ prauitatis cōplices, sed & receptatores, ac protectores quos minime decet, inuenit. Ah īfelix & misera Germania, quæ post abiectam feritatem, depositam barbariē, Christi receptā fidē, adeo in latrocinii exercitio perseueras, ut rapacitatem præter omniū ius gentiū, tanquā peculiare & insigne ornamentum, fortitudini attribuas. Quæ tamen abhominãda scelera, tu uir præstātissime, nobili ortus sanguine, Homerici Vlyssis instar, ut īferni portas execraris. Sed omissis tandē inutilibus lamentis, Plutarchum nostrum, rem suam agentem, & longe acriter usurariam perniciem detestantem, audiamus.

PLVTARCHI CHAERONEI COMmentarius, Quod non oporteat fœnerari, Bilibaldo Pirchimerio Patritio Nurenbergensi interprete.

PLato in Legibus, aquam alienam uicinis haurire nō permittit, ni suis in fundis ad argillā usq; terrā effoderint, regionēq; aqua carentem īuenerint. Et.n. argilla naturā cum habeat densam ac pinguem, humiditatem conceptā sustinet, nec facile emittit. Eos enim aquam alienam tum demum auferre

decet, cũ propriã possidere haud ualent. Indigentiæ.n. legem fauere æquum est. Proinde ostensum est in re pecuniaria quoq; legem esse, quæ inhibeat homines sub usura mutuari, ad alienosq; accedere puteos, ni antea domi exactissime substãtiam eorum scrutati fuerint, ac tanquam ex prato florido collegerint, quid eis utile, quidue necessarium existat. Nũc autem delitiis, ac mollitie, seu prodigalitate diffluentes, minus recte iis quæ possident fruuntur, sed ab aliis ut plurimum quibus nõ indigent, mutuo sumunt. Cuius rei manifestum est indicium, q ob indigentiam non fœnerantur, sed ita demũ cum rem opulentam aliquã comparare uolunt. Ideoq; testes adhibent, ac cautionem præstant, ne quis credat eos necessitate coactos, fœnebrem sumere pecuniam. Et quid numularium, seu negotiatorem ambis, cum ex proprio peculio mutuari queas? Pocula habes, paropsides argenteas, pelues? subiicias hæc necessitati. At mensam, amœna Aulis, uel Tenedos figulinis instruet uasculis, argenteis longe mundioribus, neq; molestum, ac grauem usuræ odorem olentibus, quæ tanquam rubigo quotidie sumptuositatẽ defœdat. Insuper haud Neomeniæ Calendarumue recordaberis, qui dies etsi sacratissimi existant, nefasti tamen ac execrandi ab usurariis redduntur. Nam pignora illis præstita, nec Iupiter ipse saluare posset. Atqui uendere, pretiumq; sumere erubescunt, de rebus uero propriis usuram persoluere nõ uerecundantur. Cæterum Pericles ille, deæ ornatũ quadraginta auri puri talentis distrahere haud turpe duxit, quoniam ut aiebat, illo in belli usum cõsumpto, rursus

non deteriorē reddere posset. Proinde nos quoq;, tan-
quā in obsidionis necessitate, fœneratoris hostilis præ-
sidium minime recipiamus, ne cernere cogamur cūcta
nostra in seruitutem rapi, sed mensæ, cubilis, supellecti
lis, ac diætæ superflua abscindamus, nosq; liberos ser-
uemus, ut cū pinguior fortuna aspirauerit, nobis rursus
ea restituere ualeamus. Equidem Romanorum uxores,
Pythio Apollini muliebrem mundū primitias dono
dederūt, unde aureus crater Delphos missus est. Cartha
ginensium quoq; mulieres capita raserūt, ac capillos in
machinarum, ac instrumentorum usum, pro patria im-
pendere non dubitauerunt. Nos uero opulentiæ uere-
cundia, pactis ac pignoribus fœneratoribus turpiter ser
uire sustinemus. Idcirco decens utilitate compēsantes,
ex inutilium ac superuacuarū rerum abscisione seu uen-
ditione, libertatis templum nobis ipsis, liberis, ac uxori-
bus ædificare conemur. Siquidem in Epheso Diana
obæratis, cum in illius cōfugerint templum, asylum ac
securitatem a fœneratoribus præstat, at frugalitatis asy
lum, & inaccessibile quidē, ubiq; modestis patet, regio-
nem latam, ac multi otii, hilarem & idoneam præbens.
Quemadmodū enim Medico in bello, ligneum mu-
deū Athenienfibus donare Pythia respondit, illiq; di-
missa regione ac ciuitate, possessionesq; ac domos ne-
gligentes, ad naues ob libertatem cōfugerunt. Ita & no
bis Deus ligneā tribuit mensam, peluim figulinā, uesti-
tum frugalē, si saltē in libertate uiuere uelimus. Porro
Si phaleratus equus desit tibi frena remordens,
Et currus uelox, auro decoratus & ostro,

Cæteraq; id genus, quæ uelociter foeneratores inuadũt ac diripiũt, at asino fortuito, aut caballo quopiam insidens, hostilẽ ac tyrãnicũ fuge Danistã, nõ ignẽ ac aquã instar Medi exigentẽ, sed libertatẽ iuadentẽ, mulstãq; inscribẽtem, & cũ nõ reddis cõuiciantẽ, sin uero offers haud accipientẽ, ubi uero uendis, uili pretio licitantẽ, q; si nõ uendis cogentẽ, & cũ iure contenderis obuiã euntem, si uero subter fugeris impellentẽ, & cũ ad fores accesseris excludentẽ, ubi uero domi manseris infestantẽ, ac ostiũ pulsantem. Sapienter igitur apud Athenienses Solon prohibuit, ne corpora pro debitis pignori darentur, ne tãdem oẽs in seruitutẽ redigerent. Esset sane grauissimũ, seruire tã iniquis, barbaris, ac agrestibus seruis, quales Plato ait, ignitos ac poenarũ exactores, ĩprobrorũ animas apud inferos torquere. Etenim illi quoq; forũ, impiorũ sedes debitoribus miseris esse demõstrãt, uulturũ instar eos deuorãtes, ac laniantes, imisq; uisceribus rostrum condentes. cæteris autem uelut Tantalo insistẽtes, eos ne ex propriis quid gustare, seu tangere ualeant, arcent. Proinde quemadmodũ Darius Datem & Artaphernem cathenis ac uinculis instructos, quibus cũ captiui alligarentur, Athenas misit, ita illi uasa chirographis & obligationibus plena, tanquã laqueos in Græciã inferentes, ciuitates miseras transcurrunt, implicant ac expilant, non ut Triptolemus domesticum fructum seminantes, sed debitorum radices admodũ laboriosas, foenebres, & ineuitabiles plantantes, quæ in gyrũ pullulantes, ac germinantes, ciuitates suffocent & euertant. Porro lepores simul parere, in utero gestare, & concipe

re ferunt at mastigiaꝝ illoꝝ, ac barbaroꝝ usura, antequã cóceperit parit. Dantes etenim confestim repetunt, & ponentes tollút, ex eoq; fœnerãt, quod antea pro uorsu ra extorserunt. Et ut est apud Misenios in prouerbio,
Est Pylus ante Pylum, sequitur Pylus altera tandem,
Ita & de fœneratoribus dici potest,
Vsuram fugat usura, usura altera restat.
Quid q naturalia quoq; deridét, quæ asserũt ex nihilo nil gigni posse. quandoquidé apud illos ex eo quod nó est, neq; unquã fuit, usura generatᷓ. Proinde publicanos agere turpe ducũt, quãuis lege pmittéte, ipsi uero pter legé publicanos agentes fœnerantur, seu ut uerius dicã, fœnerando debita cópilant. Qui.n. plusquã expensum est, scribit, debitum cópilare recte dici potest. Equidé Persæ secundum arbitrantᷓ delictum mentiri, primum uero debitoré esse, quandoquidem qui debent, ut pluri mum mẽtiri cogunṫ. At longe plus fœneratores in suis Ephimeridibus nugantur ac imponunt, scribentes mi/ sero illi tantũ mutuasse, cũ tamen multo minus accepe rit. Siquidé mendaciũ, causa lucri non necessitate, neq; ob indigentiã ab illis fieri solet, sed pter insatiabilita/ tem. Quæ tamé ĩ fine ipsis ĩfructuosa, ac inutilis existit, pniciosa uero miseris & iniuria affectis. minime etenim agros quos debitoribus abstulerunt, colũt, neq; domos ex quibus illos eiecere inhabitant, nec mẽsas apponũt, nec uestibus illoꝝ ĩduunᷓ, sed primo debitores pdunt, inde delusos uenanᷓ. Pascunᷓ.n. tanquã ignis furens, ac assidue auctus, pnicie, ac uastitate infeliciter pereuntiũ, ex alio aliũ cósumentes. Quinimo & si uorsura sua igné

assidue nutriãt, illũcꝗ sufflãdo accedant, minime tamẽ plus habẽt, præter id solũ, ꝙ succedẽti tempore cognoscere possunt, quot debitores pessum dedere, quot bonis spoliauere, unde extorserint, quoue congregatum & cumulatum collocauerint argentum. Et hæc haud existimate me tanquã foeneratorum hostem enarrare,

Nancꝗ meos nec equos mihi, nec rapuere iuuencos,

Sed ut ostenderẽ illis, qui adeo parati sunt foenebrẽ sumere pecuniã, quantũ illiberalitatis ac turpitudinis, res ea in se cõtineat, quodcꝗ usuræ succũbere, extremæ sit dementiæ ac mollitiei. Habes? Ne foenereris, quoniam non indiges. Non habes? Ne foenereris, quoniã satisfacere haud poteris. Ita utracꝗ per se diligenter cõsideremus. Fert Cato ad senẽ quendã ĩprobũ dixisse, Cur homo senectuti tot malis ac ĩcõmodis degrauatæ, scelera quocꝗ turpitudinẽ ĩponis? Pariter & tu, pauptati cui tot adsunt mala, erũnas quæ ex usuris & debitis ortũ habere solent, ne accumula, neue pauptati securitatẽ aufer, quã solũ a diuitiis differre uidet. Est.n. Adagiũ facetũ, Capram gestare nõ ualeo, bouem tamẽ superimponere laboro. Paupertatẽ ferre nõ potes, & tamẽ longe grauius tibiipsi onus, foeneratorẽ.s. imponis, etiã diuitibus intolerabile. Quo pacto igit effugiã? inquis. Rogas? cũ manus habeas, pedes habeas, uocem habeas, homo existas, cui peculiare est amare ac amari, gratificari ac gratiã recipere, literas doce, pueros instrue, ianitoris officio fungere, nauiga, renauiga. nihil horum adeo turpe, nihilue tam molestum, quã audire, redde. Rutilius ille, Romæ aliquando Musonium cũ conuenisset, Musoni, inquit,

Iupiter ſeruator, quem tu imitaris ac ſequeris, nunquid fœneratur? Et Muſonius ſubridés, nec fœnerat quidem reſpondit. Rutilius etenim cũ ipſe fœneraret, illi ꝙ fœneraretur, improperabat. Quam Stoicalis petulans hæc dementia. Cur.n. Ioué ſeruatorem e cœlo detrahere neceſſe eſt, ac rebus cõparare manifeſtis, cũ nec hirundines, nec formicæ fœnerent̃, quibus natura neq; manus, nec ſermoné, nec artem tribuit? Solent homines intellectus abundantia ac ſolertia, equos, canes, perdices, lepores, graculos iſtruere, Cur igit̃ teipſum nõ excitas? indocilior graculis exiſtens, raucior perdice, ingeneroſior cane. Nam ſi a nullo homine iuueris, orando tamen, delectando, ac cuſtodiendo emergere potes. Nonne cernis quéadmodũ multa ſubminiſtret terra, multaq; Põtus. Proinde Mycillũ aſpice, Crates inquit, lanam cũ uxore uerberanté, ac cõmuni pugna famé fugienté. Rex Antigonus cũ aliquando Cleanthé Athenis cõſpexiſſet, ita interrogare cœpit, Molis adhuc Cleãthes? Cui ille, Molo, inquit, Rex, idq; uitæ ſuſtentandæ gratia facio. Erat ſola uiri cura, ne a philoſophia deſiſtere cogeret̃, ideo manibus quas piſtrino ac molæ locauerat, de Aſtris, Sole, Luna, ac Deis ſcribebat. Nobis uero ſeruilia hæc uidétur opera: nũquid igit̃ ut liberi ſimus fœneramur, uilibuſq; adulamur hominibus, ſtipamus, cibamus, dona ac tributa perſoluimus? Atqui nõ ob paup̃tate uſura præſtari ſolet, nemo.n. inopi fœnerat, ſed ꝑpter ſumptuoſitatem. nam ſi uitæ neceſſariis cõtenti eſſemus, minime uſurariorum genus peſſimum inueniretur, quemadmodũ nec Cétauri, nec Gorgones. At delitiæ fœneratores

fecerunt,non secus ac aurifices,unguentarios,ac tincto-
res. Haud enim uini ac panis gratia usurā debemus, sed
ob fundos,mancipia,iumenta,triclinia,ac mensas,libe-
raliterq; expendentes ac dilapidātes, gloriam sterilem
ac ingratā quærimus. Etenim qui semel in fœneratorū
incidunt uoraginem, semper debitores remanēt,alium
ex alio,tanquā equus frenatus, ascensorem suscipientes.
Cæterum refugium nullum ad pascua illa & prata pa-
tet, sed tanquam fatis acti,& cœliuagi illi Empedoclis
dæmones,miseri errant.

Impellit Aether nanq; eos in Pontum atrum.
Pontus subhinc in continentemq; proiicit,
Tellus eos rursus agit Solem in rapidum,
Hic Aetheris dehinc implicat uertigini.

Alium uero ex alio suscipit fœnerator uel institor Co-
rinthius,inde Patrensis,postea Atheniensis,quoad tan-
dem ab omnibus exēteratus,penitus ī usuras dissoluatur
& religatur. Quemadmodum enim eum qui in lutum
ceciderit,uel assurgere, uel ita permanere oportet, ne si
madido ac humido corpore se circūagat seu uolutet,
maiori inquinatione defœdetur,ita in trāscriptionibus
& mutui permutationibus, qui usuræ se immergunt ac
irretiunt,semp̄ grauiores fiunt, nilq; a cholericis distāt,
qui contempta cura, ac medici neglecto p̄cepto,tantū
assidue humoris colligunt, ut ab infirmitate tandem
liberari ualeant minime. Pariter & illi purgari haud su-
stinent, sed semper ac omni anni tempore cum dolore
ac torsione usurā offerentes, confestim usura altera af-
fluente ac instante, iterum nauseant & grauantur. Quo

pacto.n. decenti remoto, liberi, synceriue euadere possunt? Nunc uero ad opulentiores & molliores sermonē conuertam, dicētes, At seruis, late, ac domo carebimus. Veluti si æger tumefactus ad medicum diceret, si aquā bibero, extenuabor ac macrescam. Sed cur id facere recusas, dummodo sanitatem adipiscaris? Et tu quoq; seruis careas, ut non seruus fias, sisq; possessionis expers, ne alterius possessio efficiaris. Vulturum ꝑterea sermonem audi, Nam altero uomente, & dicente se uiscera eiicere, alter respondit, nunquid id graue? non.n. propria, sed mortui quē nup dilaniauimus, uiscera euomis. Pariter & debitores fundos suos ac domos ꝓprias haud uendūt, sed fœneratoris quem iuxta legē, dn̄m sibi cōstituerūt. Atqui per Iouē, dicet quispiā, pater hunc agrum mihi dereliquit. Nimiꝝ & libertatē quoq;, ac ingenuitatem pater tibi tribuit, quarum longe rationem maiorem te habere decet. Nā & manus tibi & pedes qui te genuit, fecit, at cum marcent, etiā merces illi qui amputat, persoluitur. Porro Calypso Vlyssem uestem induit odoriferam, ab immortali corpore redolētem, donū & memoriam amicitiæ illius. at postquā euersa naui, udo & graui indumento in profundum traheretur, illam exuit ac abiecit, nudoq; pectore tigno inixus, in terrā nando euasit, periculo uero liberatus, nec uictu nec uestitu caruit. Atqui nonne tempestas apud debitores oritur, cum fœnerator elapso tempore instat, dicens, Redde, quasi diceret,

Condensat nubes, Pontum quoq; turbat ab imo,
Cumq; Euro incubuit Zephyrusq; Notusq; furentes,

Vſuris uſuras impellētibus. At ille aſpera dephenſus tē/peſtate, tam grauiter ſpirātibus reſiſtere conatᷣ flatibus, cū uero enatare uel effugere haud poteſt; ſimul cū ami cis ac fideiuſſoribus diſparēs, ī profundū mergiᷣ. Pro/inde Crates ille Thebanus, quāuis nullo ære alieno ob/ſtrictus, a nemineue moleſtatus, ob curas tamē ſolū do meſticas, moleſtiaſq; familiares, ſubſtantiam octo reli/quit talentoꝝ, ſumptoq; baculo ac pera, ī philoſophiā ac paupertatē confugit. Anaxagoras quoq; nō infertili ſe abdicauit fundo. Sed quid illos enarrare neceſſe eſt? Siquidē Philoxenus Melopœus uitā ac domū opulen tiſſimā ī colonia Sicula, hæreditate nactus, cū delitias, uoluptates, ac īdigenā cōſideraſſet elegantiā, per deos inquit, bona hæc haud me perderit, ſed ego illa, aliiſq; hæreditate relicta, enauigauit. At debitores quāuis ære alieno quotidie degrauentur, tributum perſoluant, ſer/uituti ſubiaceant, ac argēto emungantur; ſuſtinēt tamē ac tolerant, tanquā Phineus, Harpyias illas pennatas pa ſcentes, quæ aſſidue uictum diripiunt ac auferunt, non hora debita, ſed ante uernum tempus frumētum emen tes, ac priuſquam oliua decidat, oleū ac uinū colligen/tes, tanti inquit recepi, & ſcriben do pretium perſoluit. At racemus adhuc firmiter pendet, uixq; ſub arcturi ſy/dere, uindemia demum peragitur.

FINIS.